

การพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

SOCIAL DEVELOPMENT ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

พระมหาประกอบ กิตติญาโณ (อัมจิตร)¹ และ จรัส ลีกา²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Phramaha Prakob Kittiyano (Imchit)¹ and Jaras Leeka²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: Prakob.1338@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอถึงการพัฒนาสังคมโดยการนำหลักสาราณียธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการกับการพัฒนาสังคมที่เกิดความสามัคคีและนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่มีความมั่นคง มั่นคง ยั่งยืนในทุกมิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การพัฒนาสังคม; พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This academic paper aims to present the development of society by integrating the Dhamma principles in Theravada Buddhist philosophy with the development of a harmonious society and leading to the goal of developing a prosperous, stable and sustainable society in all areas.

Keywords: Social development; Theravada Buddhist philosophy

* ได้รับบทความ: 18 พฤษภาคม 2564; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2564; ตอบบัณฑิตพิมพ์: 28 มิถุนายน 2564

Received: 18 May 2021; Revised: June 23, 2021; Accepted: June 28, 2021

บทนำ

การพัฒนาสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคม และขจัดปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน องค์กรชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาครัฐบาล ซึ่งเป็นองค์กรหลักในการพัฒนา ต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาโดยการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแนวทางและมีมาตรฐานในการปฏิบัติที่เป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่องตามโครงการที่กำหนดเพื่อขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป การพัฒนาสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ หรือตามแผนที่วางไว้ล่วงหน้า ส่วนประกอบของโครงสร้างที่สำคัญมีสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นองค์การสังคมและส่วนที่เป็นสถาบันสังคม ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงพัฒนาทั้งองค์การและสถาบันสังคม ทำให้ทั้งคนในองค์การสังคมและกฎระเบียบหรือวัฒนธรรมมีความเจริญก้าวหน้า เป้าหมายการพัฒนาสังคม ตามที่สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกำหนดไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 12 คือ ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำ และขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตผลบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม ซึ่งหากการพัฒนาสามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ได้ การพัฒนาย่อมจะมีผลอย่างยั่งยืน และมั่นคง การพัฒนาสังคมนับเป็นการกระบวนทางสังคมที่สำคัญ เพราะการมีกระบวนการนี้ทำให้สังคมไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองจากความไม่เจริญพัฒนา ให้เจริญก้าวหน้า ครอบคลุมมีความมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และประชาชนที่ได้รับการพัฒนามีความสุขในทุกมิติด้วยการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งสอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกมิติที่มีคุณภาพทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์ ที่มีความสอดคล้องเกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อมิติอื่น ๆ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564)

การพัฒนาสังคม เป็นงานบริหารที่ต้องเข้าไปเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมุ่งให้ข้าราชการ ปัญญาชนของชาติและผู้นำทางสังคมทั่วไปลงมือทำงานในชุมชน เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างประชาชนที่อยู่ในชนบท และประชาชนที่อยู่ในชุมชนเมือง จึงนับว่างานพัฒนาชุมชนจะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน รัฐบาลจะต้องกำหนดแนวทางหรือวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศในระยะยาว ให้ทันกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งนี้เพื่อมิให้ประเทศต้องประสบกับสภาพล้าหลัง สูญเสียโอกาสที่จะแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ ในเวทีโลก และเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนให้มากที่สุดจากสภาพในปัจจุบันของสังคมไทย ปัญหาที่ชุมชนในชนบท

ประสบอยู่ทั่ว ๆ ไป ก็คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนประสบกับความยากจน มีความเป็นอยู่
แร้นแค้น เนื่องจากการขาดแคลนความรู้ในการผลิตสมัยใหม่ วิธีการผลิตยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ
รวมทั้งขาดแคลนเงินทุน ขาดแคลนอุปกรณ์ในการผลิต การนำเอางานพัฒนาชุมชนมาใช้จะทำให้เศรษฐกิจ
ของชาวชนบทดีขึ้น คือ ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมชนบทให้สูงขึ้น (สมาน รังสียกฤษฎ์,
2546 : 173)

จากแนวคิดในการพัฒนาสังคมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นยังพบว่า มีข้อบกพร่องในการพัฒนา
จึงจำเป็นต้องนำหลักสาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อนำไปสู่ความมั่งคั่ง
มั่นคง และยั่งยืน หลักสาราณียธรรม เป็นหลักการในการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการคำนึงถึงความรัก
ความอบอุ่น ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินซึ่งเป็นการต้องการตามธรรมชาติหรือโดยพื้นฐานของ
สิ่งมีชีวิตในมิติทางพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังให้เกิดความรักความเคารพต่อกัน ซึ่งความรักความ
เคารพต่อกันนั้น เป็นผลซึ่งจะเกิดขึ้นจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรัก
ความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การไม่ทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้น ความ
สามัคคีซึ่งเป็นผล ที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใดก็จะบังเกิดขึ้น จากนั้นเอกภาพ คือ ความ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางกิจกรรม ทางผลประโยชน์ ทางการศึกษา ทางการประพฤติปฏิบัติก็จะบังเกิด
ขึ้นติดตามมา สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แต่ในขณะเดียวกันนั้น สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เป็นผลรวม
ยอดซึ่งกันและกัน โดยการสร้างเหตุเฉพาะในที่นี้ เป็นสาราณียธรรม คือ ธรรมะที่จะนำใจของบุคคลให้
ระลึกถึงกันผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ ประกอบด้วย 6 ประการ คือ 1) เมตตาภยกรรม 2) เมตตา
วจิกรรม 3) เมตตาโมหกรรม 4) สาธารณโภคี 5) สีสสามัญญตา และ 6) ทิฏฐิสามัญญตา (พระธรรมปิฎก
(ป.อ. ปยุตฺโต), 2547 : 200)

ดังนั้น หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งกับการนำไปพัฒนา
สังคมไทยในปัจจุบัน เพราะหลักสาราณียธรรมจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและดำเนิน
ชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นจริง ด้วยความรู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม
เพื่อแผ่ความรัก และปราศจากความเห็นแก่ตัว และในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรมของสังคมชาวชนบท
จึงจำเป็นต้องมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสม
เข้าไปเผยแพร่ ฟื้นฟู ให้แก่ชาวชนบท เพื่อให้สังคมชนบทสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและ
จิตใจให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน เพื่อเป้าหมายแห่งความพ้นทุกข์ได้อย่างหมดจด ทั้งนี้ต้องให้ความสำคัญ
สำคัญระหว่างการพัฒนาทางด้านจิตใจ และด้านวัตถุอย่างสมดุลด้วยการนำหลักสาราณียธรรมมาปรับใช้
ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนด้านกาย จิต สังคม ปัญญาของคนในสังคม ให้รู้จักแบ่งปัน
ทรัพยากรที่เอื้อเพื่อต่อต่อสาธารณะอย่างเหมาะสมที่ทำให้เกิดความพอเพียง และนำไปสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง
และยั่งยืนของสังคม

แนวคิดการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม ประกอบด้วย 2 คำ คือ การพัฒนา และ สังคม การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนสภาพ และปรับปรุงให้ต่างจากเดิม ส่วนคำว่า สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์ หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่งๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้านหรือชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่มีการมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกันในสังคมไทย และปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนาสังคม คือ ปรัชญาการพัฒนาสังคมที่สร้างความเชื่อมั่นในมนุษยชาติว่า มนุษย์ทุกชีวิตมีคุณค่า มีความหมาย มีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพ ในการพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส ดังนั้น หลักการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาพื้นฐาน จึงหมายถึง การพัฒนาที่ต้องเริ่มต้นที่ประชาชน โดยมีจุดยืนเดียวกับประชาชน มองโลก มองชีวิต และมองปัญหาจากทัศนะของประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน โดยการทำงานร่วมกับประชาชนด้วยการเข้าถึงวิถีชีวิต และวิถีวัฒนธรรมของประชาชน ด้วยการทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม และผลของการพัฒนานั้นจะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 779)

ความหมายของการพัฒนาสังคม

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันโดยง่ายว่า คือ การทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนาอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สังคม ชุมชน หรือมนุษย์ก็ได้ (คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2547 : 173) การพัฒนา เป็นสภาพที่เป็นกลาง ๆ คือ การทำให้เจริญก้าวหน้า และการพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีดีมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า พัฒนาแปลว่า เจริญ หมายถึง มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ไม่ได้หมายความว่าชั่วหรือดี เช่น ผสมที่ศีรษะมันรทหนาแน่นขึ้นก็เรียกว่าผมมันพัฒนาเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายถึงว่า ดี คำว่าพัฒนาเป็นคำกลาง ๆ คือ ต้องพัฒนาให้เป็นไปในทางที่ดีทุกข์ คือ ต้องไม่มีดีมีชั่ว ไม่มีบวกไม่มีลบ (พุทธทาสภิกขุ, 2537 : 33) และการพัฒนาตรงกับคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนา มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้ เป็นคำที่กำหนดให้มี

คุณค่าและตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน 5 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรม การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่า การพัฒนานั้นเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา ปรับปรุงตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น (จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2548 : 117 – 118)

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมเป็นการกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น การพัฒนาสังคมนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง และความสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขนั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดี เช่น มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สถานภาพของตน เวลาเจ็บป่วยได้รับการรักษาอย่างเหมาะสม มีอาชีพที่มั่นคง ที่ก่อให้เกิดรายได้ที่เพียงพอในการครองชีพ ตลอดถึงความสามัคคีกันของสมาชิกในสังคม และปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การพัฒนาคนในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาทมีสองมิติหลักคือ เป็นแบบปัจเจกชน และเป็นสังคม ครบทุกมิติด้านการพัฒนาทั้งกายภาพ จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรม

ความสำคัญการพัฒนาสังคม

ความสำคัญในการพัฒนาสังคม เป็นการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคม สามารถใช้สติปัญญาในการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนานี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาที่ตนเองเสียก่อน เพราะองค์ประกอบของการพัฒนาสังคม ที่สำคัญคือมนุษย์หรือคน สังคมจะดีคนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีความซื่อสัตย์ การพัฒนาสังคมไทยนั้นต้องพัฒนาคนควบคู่ไปด้วยเพื่อให้คนมีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งความจริง ไม่หลงงมงาย มีความพอเพียง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และการพัฒนาที่เหมาะสมควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ร่วมกับการพัฒนาสังคม เพราะหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นการสร้างคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีงาม และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้วยการรู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เพื่อแผ่ความรัก และปราศจากความเห็นแก่ตัว ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาทางสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสมเข้าไปเผยแพร่ พัฒนาให้แก่มวลมนุษยชาติ เพื่อให้สังคมสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ

เพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกัน (เดชา เปรมฤดีเลิศ, 2527 : 48-80)

สรุปได้ว่า ความสำคัญในการพัฒนาสังคมนั้นเป็นการเพิ่มคุณภาพ และขีดความสามารถของคนในสังคม ในด้านการเพิ่มพูนสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่ความอ่อนแอของสังคม

เป้าหมายในการพัฒนาสังคม

เป้าหมายของการพัฒนาสังคม มี 4 ส่วน คือ 1) ความสุข คือ มีความสุขทางกาย คือ ความสะอาดสบาย ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน เป็นต้น และความสุขทางใจ คือ ความปลอดภัยโปร่งโล่งใจ ไม่มีทุกข์ รำเริงแค้นใส สงบเยือกเย็น เป็นต้น 2) คนพัฒนา คือ คนมีคุณภาพ และคุณธรรม 1) คนมีคุณภาพ คือ คนที่มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญในวิชาชีพ สามารถดูแลตนเอง ครอบครัว สังคม และชุมชน ให้มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ เป็นต้น 2) คนมีคุณธรรม คือ เป็นคนดี คิดดี และประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นในสังคม และมีความเมตตา กรุณา ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม มองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม 3) ครอบครัว/สังคมพัฒนา ทั้งครอบครัว และสังคม เป็นองค์กรสังคมเหมือนกัน ซึ่งมีลักษณะพัฒนา 4 ประการ คือ 1) สันติภาพ คือ ภาวะความสงบสุข 2) ครอบครัว/สังคมเรียนรู้ คือ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ 3) ความสามารถในการจัดการ คือ ต้องรู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และชุมชน รู้จักวางแผนจัดกระบวนการ และการประเมินผล 4) จิตวิญญาณ คือ อุทิศเวลาและแรงงาน รวมทั้งสติปัญญา ความสามารถในการที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม และ 4) ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม คือ การรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติให้คงอยู่ รักษาความหลากหลายในชีวิตร และไม่ทำให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของธรรมชาติเสียหายกลายเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2546 : 117-118)

ดังนั้น เป้าหมายในการพัฒนาสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาสังคม ดังนี้ 1) การหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่ประเทศรายได้สูง 2) การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ และการสร้างสังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ 3) การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม 4) การสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 5) การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ วางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว รัฐบาลมีนโยบายในการสร้าง

ความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการจัดอุปสรรคต่างๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาในระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในอนาคตเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนหน้า เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติมีการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้านมีดุลยภาพ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์ มีความสอดคล้อง เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อมิติอื่นๆ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีศักยภาพ และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการเพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2563)

หลักสาราณียธรรม 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีการกล่าวถึง การช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวิธีการบริหาร ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลที่ดีแก่สังคม ชุมชน และเพื่อนร่วมงาน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 กล่าวถึง หลักสาราณียธรรม 6 ไว้ว่า สาราณียธรรม 6 คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม 6 คือ

1) เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือ กัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การแสดงออกอย่างให้เกียรติกันในระดับปัจเจกชน และสังคม

2) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้ง สิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาที่สุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้า และลับหลัง เว้นจากการใส่ร้ายป้ายสีกัน

3) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ตั้งใจปรารถนาดีต่อกันเสมอ และมีสำนึกต่อกันในทางยุติธรรมตามหลักภราดรภาพ

4) สาธารณโภคี คือ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเพียงเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้แต่ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วม ใช้สอยบริโภคทั่วกัน แบ่งปันส่วนทรัพยากรที่ได้มาและมีอยู่อย่างเหมาะสม

5) สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นผู้น่ารังเกียจของหมู่คณะ ไม่ขัดขวาง ขัดแย้งต่อต้าน ทำตัวน่ารำคาญต่อคนและประชาชน

6) ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา มีส่วนร่วมในการเผชิญปัญหา และมีส่วนในการแก้ปัญหา

ธรรม 6 ประการนี้มีคุณค่า คือ เป็นสาราณียะ คือทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปยกรณ คือทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ คือทำให้เป็นที่ระลึกเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ที.ปา.(ไทย) 11/317/257) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า สาราณียธรรม คือ ตามสัญญาตญาณของคนที่อยู่ร่วมกันนั้น ปรารถนาความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการสิ่งที่พึงพำนักอาศัย ต้องการได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องการให้มีสันติภาพในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเรียกร้อง ความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตในทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต เมื่อมาอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมของชาวพุทธแล้ว จำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยความมีคุณธรรมเป็นจุดกลางทางความคิดที่มาพบกัน โดยการปลูกฝังให้เกิดความรักความเคารพต่อกัน ซึ่งความรักความเคารพต่อกันนั้น เป็นผลซึ่งจะเกิดขึ้นจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรักความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การไม่ทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้น ความสามัคคีซึ่งเป็นผลที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็จะบังเกิดขึ้น จากนั้นเอกภาพ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางกิจกรรม ทางผลประโยชน์ ทางการศึกษา ทางการประพฤติปฏิบัติก็จะบังเกิดขึ้นติดตามมาสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แต่ในขณะเดียวกันนั้น สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เป็นผลรวมยอดซึ่งกันและกัน โดยการสร้างเหตุเฉพาะในที่นี้เป็นสาราณียธรรม คือ ธรรมะที่จะนำใจของบุคคลให้ระลึกถึงกันผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ

ประกอบด้วย 6 ประการ คือ

1) เมตตากายกรรม จะทำอะไรก็ให้ทำด้วยเมตตา ได้แก่ การแสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือ ขวนขวายในกิจการงานต่าง ๆ ที่ควรของเพื่อนภิกษุสามเณร ของเพื่อนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม

2) เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัจย์ คำจริง คำสมานสามัคคี กระชับสามัคคี พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน และคำที่มีประโยชน์นั้นเป็นคำที่มีพื้นฐาน มาจากเมตตาต่อคนที่ตนพูดด้วยและคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไร ลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้น ลับหลัง พูดอย่างไรต่อหน้าก็พูดอย่างนั้น

3) เมตตามโนกรรม จะคิดอะไรก็คิดกันด้วยเมตตา ได้แก่ การตั้งความรู้สึกในคนและสัตว์ทั้งหลาย ว่า ชีวิตแต่ละชีวิตไม่ต้องการความทุกข์ แต่ต้องการความสุข ฉันทะ เพราะฉะนั้นขอให้บุคคลนั้น ๆ ดำรง ชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน ให้แต่ละคนอยู่ดีมีสุขตามสมควร แก่ฐานะของตน เมื่อจะคิดถึงใครก็ตาม ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่า เป็นภิกษุ สามเณรเท่านั้น ให้คิดถึงกัน ด้วยเมตตา พร้อมทั้งจะแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทั้งต่อหน้าและลับหลังบุคคลเหล่านั้น

4) สาธารณโภคี คือ แบ่งปันลาภที่ตนได้มาในทางที่ชอบธรรมให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวงไว้ บริโภคเฉพาะเพียงผู้เดียว คือ หลักการอยู่ร่วมกันของภิกษุสามเณรนั้น ต้องเลี้ยงชีพด้วยลำแข้งของตัวเอง เทียบวิกาจารบิณฑบาตอาหารจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา เป็นการได้อาหารมาในทางที่ชอบธรรม แต่ว่าการได้มาซึ่งปัจจัย 4 นั้น คนเรามีวาสนาบาปมีไม่เหมือนกัน บางคนได้มามากจนเหลือล้นเหลือใช้ บางคนได้น้อยจนไม่ค่อยพอกินพอใช้ เพราะฉะนั้น คนที่ได้ลาภผลมาในทางที่ชอบมาก จึงต้องแสดงออก ซึ่งทางกายกรรม ทางวจีกรรม ที่สะท้อนมาจากใจด้วยการเอื้อเฟื้อแบ่งปันเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เกลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน

5) สีลสามัญญตา คือ รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็น ที่รังเกียจของผู้อื่น คือ การอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ค่อนข้างจะอาภรรพ์ แม้จะโง่ไปบ้าง จะเข้ไปบ้าง แต่ถ้าไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติอยู่แล้ว ย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ที่เกี่ยวข้อง กัน แม้จะเป็นเพื่อนรักร่วมใจกัน ถ้าคนหนึ่งละเมิดศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้จะกลายเป็นที่รังเกียจ ดูหมิ่นของเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน การอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขที่ประสงคจะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น จึงต้อง พยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามหลักของศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยให้มองว่าข้อนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร ใครปฏิบัติถูกต้องตรงหลักที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ก็ปฏิบัติไปตามเขา ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงามขึ้น ที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า สังฆโสภณ คือ หมู่คณะที่งดงาม

6) ทิฐุสามัญญตา คือ มีความเห็นร่วมกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่นๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมี ความเห็นผิดกัน เรื่องของความเห็นนั้นในฐานะของภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นความเห็นเกี่ยวกับวินัย

ก็ต้องเอาวินัยเป็นมาตรการกำหนดตัดสินว่า ความเห็นของใครถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะก็ตรวจสอบเทียบเคียง ตรวจสอบหลักธรรมะว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร แล้วก็หาจุดกลางทางความคิดมาพบกันที่นี่ หรือแม้แต่เรื่องความเห็นทั่วไปอาจจะมีขัดแย้งในหลักการและวิธีการบางอย่าง แต่ว่าสามารถประสพผลเช่นเดียวกันได้ ก็ต้องประนีประนอมกัน ไม่ก่อสารทะเลาะวิวาท เพราะเหตุว่าความเห็นขัดแย้งกัน เว้นไว้แต่บุคคลนั้นมีความเห็นขัดแย้งเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ซึ่งภิกษุสามเณรรู้ห้วงใยในพระพุทธศาสนา จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะขจัดวาทะเหล่านั้น ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 200)

กล่าวโดยสรุป หลักสารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่สามารถทำให้มนุษย์ได้มีความระลึกถึงกัน อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ดังนั้น การนำหลักสารณียธรรม 6 ไปใช้จะเป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดการระลึกถึงซึ่งกันและกัน เช่น ระลึกถึงระหว่างองค์กรกับบุคลากร จะต้องประกอบไปด้วย เมตตาทายกรรม คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ เมตตาจักรม คือ ช่วยบอกแจ้ง สิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดีต่อกัน เมตตาโมกกรรม คือ ตั้งจิตปรารถนา ที่ดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน สาธารณโภคี คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเพียงเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ทิฏฐีสามัญญตา คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

เป้าหมายการพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

เป้าหมายการพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ด้วยการมีส่วนร่วมในกระบวนการที่ได้แสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการ กิจกรรมที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจ การรับรู้การเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (อรทัย กิกผล, 2552 : 6) และเป้าหมายการพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกิดจากความพร้อมเพรียงกันจนทำให้การทำงานนั้นให้สำเร็จด้วยการใช้หลักการสารณียธรรม 6 ที่พระพุทธองค์ทรงวางเอาไว้สำหรับป้องกันความขัดแย้ง และขจัดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการ ดังนี้ 1) ใช้หลักทิฏฐีสามัญญตา เป็นการปรับความเห็นของคนในสังคมโดยการมีเป้าหมาย และแนวทางเดียวกัน เพื่อร่วมกันวางหลักปฏิบัติที่ดีนำไปสู่พลังความร่วมมือเพราะเป้าหมายที่ดี นำมาซึ่งความสำเร็จในการให้ความร่วมมือ 2) หลักสีสสามัญญตา เป็นการสร้างกติกาอย่างมีส่วนร่วม และเป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่คนในสังคมและชุมชนต้องให้ร่วมมือ เพราะการร่วมกันสร้างกฎกติกาเพื่อประสิทธิภาพในการพัฒนาคนใน

สังคมจะสร้างจิตสำนึกในการเคารพกฎกติกาเพื่อหวังประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมให้แก่ทุกภาคส่วน นอกจากการนำหลักความเสมอภาคทั้ง 2 มาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาแล้วจะต้องนำหลักสาราณียธรรมอีก 4 ข้อมาสนับสนุนเพื่อสร้างความยั่งยืนของการพัฒนา ประกอบด้วย 1) เมตตาโมกขกรรม เป็นวิธีการปรับใจเข้าหากันมองทุกอย่างด้วยเมตตาด้วยการมองเห็นแบบเมตตาให้เกียรติ ให้อภัยและจริงใจจะช่วยขยายพลังความคิดบวกด้วยใจที่เมตตาและเบิกบาน และเมื่อมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร ทุกอย่างก้าวจะมีแต่ความสำเร็จ 2) เมตตากายกรรม เป็นวิธีการพัฒนาท่าทีการแสดงออกต่อกันด้วยเมตตา ด้วยการเปิดรอยยิ้มแห่งความเป็นมิตรเชื่อมสัมพันธ์ในสังคมรวมถึงการแสดงเจตนายินดีให้ความช่วยเหลือทำให้การแสดงออกต่อกันที่ดีนี้เอง จะส่งผลให้งานสำเร็จ เกิดพลังมาใหม่ เป็นพลังที่อัดแน่นด้วยความรัก ความเอื้อเฟื้อ หน่วยงานก็ก้าวหน้า ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง 3) เมตตาวจีกรรม เป็นวิธีการสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เมตตาในชุมชน โดยการใช้วิธีที่ดีพื้นฐานจากการฟังอย่างมีสติและใส่ใจ และการสื่อสารด้วยความเมตตาจะส่งผลในการสร้างความร่วมมือ เพราะถ้าเจรจากันได้อย่างรู้เรื่องและราบรื่นแล้ว ทุกอย่างจะเป็นเรื่องง่าย 4) สาธารณโภคี เป็นวิธีการจัดสรรด้วยเป็นธรรมมองประโยชน์ต่อส่วนรวม เมื่อกระบวนการจัดสรรประโยชน์มีความเป็นธรรม และโปร่งใส ปราศจากอคติ ทำให้สังคม และผู้มาประสานกับชุมชนเป็นที่น่าเชื่อถือและศรัทธา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเสมอภาค มีกำลังใจ ไม่มีความขัดแย้ง และการมีกติกการจัดสรรผลประโยชน์เมื่อเจรจากันลงตัว และเมื่อนำหลักสาราณียธรรมทั้ง 6 หลักนี้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแล้วจะนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ดังกล่าวมาแล้วนั้น (พระเมธาวันยรส (ปลิวโก), 2560 : 1-4)

สรุป

จากการนำเสนอบทความเรื่อง การพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญา ผู้เขียนบทความได้นำหลักสาราณียธรรมมาบูรณาการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเสริมในการพัฒนาสังคม สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า มีแนวคิดพื้นฐานที่มีความเชื่อมั่นในมนุษยชาติว่า มนุษย์ทุกชีวิตมีคุณค่า มีความหมาย มีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพในการพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส และผลของการพัฒนานั้นจะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชน

2. ความหมายการพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้คุณภาพชีวิตของคนในสังคมมีความเจริญ และมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม สังคม ชุมชน หรือมนุษย์

3. ความสำคัญการพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมเป็นการเพิ่มคุณภาพ และขีดความสามารถของคนในสังคม ในด้านการเพิ่มพูนสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ

สังคม และการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่ความอ่อนแอของสังคม

4. เป้าหมายในการพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า มีเป้าหมาย ดังนี้ 1) การหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่ประเทศรายได้สูง 2) การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ และการสร้างสังคมผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพ 3) การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม 4) การสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 5) การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ

5. หลักสารานุกรม 6 สรุปได้ดังนี้ 1) เมตตากายกรรม 2) เมตตาวจีกรรม 3) เมตตามโนกรรม 4) สาธารณโภคี 5) สีสามัญญตา และ 6) ทิฏฐิสามัญญตา

6. เป้าหมายการพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปได้ว่า จากการนำหลักสารานุกรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสังคมจะนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 เป็นสังคมแห่งการพึ่งพาที่เพิ่มพูนสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาสังคมที่จะประสบความสำเร็จต้องเกิดความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมที่มีความเห็น และการยอมรับกฎกติกาของสังคมที่ตั้งขึ้นในฐานะที่เป็นธรรมนุญชุมชน และทุกคนในสังคมต้องลดความเห็นแก่ตัวออกจากใจด้วยการมีจิตสาธารณะที่มุ่งเพื่อประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ตน และลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคม ลักษณะดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่ความเป็นสังคมแห่งการพึ่งพาโดยมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. (2547). ความจริงของชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- จำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์. (2548). สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธาวิณัยรส (ปสิวิโก). (2560). รูปแบบการส่งเสริมความปรองดองและสันติสุขด้วยศีล 5 ของประชาชนในจังหวัดสระบุรี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5(1), 1-14.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). การสังเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่. นนทบุรี: สำนักพิมพ์พิมพ์ดี.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สมาน รังสิโยภุชงค์, (2546). การบริหารราชการไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2563). สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ.2560 – 2564. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2563, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=6420&filename=develop_issue
- อรรถย กักผล. (2552). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.